ЛАНТІНОВ Я. О., *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету*
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЩОДО ПОНЯТТЯ ОСНОВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ, ЯК ОБ'ЄКТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Застосування юридичної методології до питання визначення основ громадянського суспільства, як об'єкта кримінально-правової охорони, вимагає першочергового звернення до ст. 5 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI, яка має назву «Засади внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства» і, у якій вказується, що основними засадами внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства є:

– утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави;

– завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади;

– забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень;

– підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади;

– проведення регулярних консультацій з громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави;

– проведення всеукраїнських та місцевих референдумів як ефективних форм народного волевиявлення, участі народу у прийнятті суспільно важливих рішень [1].

Очевидним є те, що зазначені положення не можна розглядати як прямі позначення так званих «безпосередніх» чи «видових» об'єктів. З іншого ж боку, також є очевидним, що ці, законодавчо

© Лантінов Я. О., 2013

визначені основні засади державної політики мають інституційне значення і є обов'язковими для кримінально-правової політики взагалі і кримінально-правової охорони за відповідним напрямком зокрема. Відповідно, з'ясування змісту та структури досліджуваного об'єкту кримінально-правової охорони потребує вивчення вказаних основних засад внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства, який пропонується здійснити у порядку наведення їх у ст. 5 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики».

Першою з таких засад є «*утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави*». Демократизація та утвердження громадянського суспільства є пов'язаними між собою явищами, які взаємно стимулюють одне іншого. На думку В. Г. Воропаєвої демократизація є фундаментом правової держави і громадянського суспільства, вона стає реальним способом життя суспільства, показником його соціальної якості, каталізатором ефективного суспільного розвитку, сприяючи демократизації громадянської активності людей, їх виробничої діяльності, подоланню байдужості до дій влади, утвердженню у громадян почуття обов'язку і відповідальної поведінки у всіх сферах суспільних відносин. Демократія – це процес оволодіння громадянським суспільством як суб'єктом історичної дії владними повноваженнями для участі в управління власними (громадянськими) справами в структурі соціального організму країни [2, с. 237]. На думку ж інших дослідників, і демократизація і перехід громадян від стану об'єктів до стану суб'єктів управління, активне залучення населення до процесів підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень обумовлені необхідністю переходу до моделі «Good governance», яка є реакцією на недоліки централізованого публічного управління [3, с. 61]. Логіка перетворення суспільства на інформаційне, вірно прогнозована Елвіном Тоффлером, полягає, зокрема, у піднесенні «горизонтального» або «мережевого» напрямку поширення управлінських імпульсів, яке викликається зниженням ефективності «вертикальних напрямків», притаманних публічному управлінню індустріальних суспільств [4].

Інакше кажучи, суспільство яке перетворюється з індустріального на інформаційне стікається з проблемою зниження ефективності звичного способу публічного управління – «централізованого вертикального». Країни «західної демократії» утвердили у себе тенденцію певної децентралізації через відмову центрального уряду від певної частини повноважень та ресурсів на користь місцевих громад та інститутів громадянського суспільства. Реформування у такому напрямі розпочато і в Україні через державну політику сприяння розвитку громадянському суспільства [5]. Отже, спираючись на положення, що кримінально-правова політика є невід'ємною частиною державної політики, то слід визнати, що необхідним є введення та застосування таких кримінально-правових засобів, які б стимулювали утвердження громадянського суспільства, а тим самим виступали б гарантією демократичного розвитку держави.

«*Завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади*» також виступає однією з основних засад внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства. Як констатує Н. В. Москалець – сучасний етап розвитку держави характеризується перманентною кризовою ситуацією, яка охоплює політичну сферу [6]. За висновком Л. М. Усаченко основною причиною кризового стану ... є глибока безодня між не реформованою «державною машиною» та реально діючою новою демократичною політичною системою, яка забезпечується вільними виборами, вільною політичною конкуренцією, вільними ЗМІ... У таких умовах «старий державний механізм» не може ані виробляти, ані реалізовувати ефективні політичні рішення [7].

У свою чергу, взаємодія об'єднань громадян із органами державної влади та її проблеми досліджувалися вітчизняними науковцями. Зокрема Є. В. Жилін у дисертаційному дослідженні безпосередньо присвяченому цій тематиці дійшов до таких висновків: «...4. Під взаємодією об'єднань громадян із органами державної влади слід розуміти форму зв'язку між окремими взаємодоповнюючими елементами відкритої системи громадянсько-

го суспільства, за допомогою якої досягається ефективність функціонування громадянського суспільства та держави в цілому, відбувається процес обміну соціальними діями між двома або більше суб'єктами, їх сприйняття, усвідомлення й реакція на них.

6. Очевидною є нагальна потреба в поширенні ідей громадського контролю, правильна організація та ефективне здійснення якого забезпечать: недопущення й попередження порушень прав і свобод людини та громадянина; мінімізацію чи нейтралізацію зловживань і порушень законодавства з боку об'єднань громадян і, головним чином, органів державної влади; посилення уваги до існуючих проблем і відповідно наближення в часі їх вирішення; зростання рівня якості надання суспільних послуг органами державної влади; підвищення відкритості, публічності та прозорості діяльності об'єднань громадян та органів державної влади; збільшення ефективності управління на загальнона-ціональному, регіональному та місцевому рівнях» [8, с. 17].

Застосування до цих вагомих за обсягом та глибиною висновків такого галузевого принципу аналізу, як придатність до застосування кримінально-правових засобів впливу та неодмінність застосування саме них, демонструє, що більшість заходів, які пропонує Є. В. Жилін входять до обсягу поняття «загально-соціальна превенція діянь, які суперечать утвердженню громадянського суспільства, а також взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства». Ефект, який може бути досягнуто переважно саме публічно-правовими засобами, указаний у висновках досягнутих Є. В. Жиліним, як «нейтралізація зловживань і порушень законодавства з боку об'єднань громадян і органів державної влади», у свою чергу, це означає наявність такого об'єкту злочинів як «належне функціонування інститутів громадянського суспільства».

На вірність визнання саме такого об'єкту злочинів указує і наступні з основних засад внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства – «*забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень*», та «*підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створен-*

ня умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади». Широко відомим є принцип єдності прав і обов'язків, тим більш у демократичному суспільстві жоден з суб'єктів не може претендувати лише на права, без тягарю обов'язків. Відповідно, єдиним можливим варіантом підвищення статусу інститутів громадянського суспільства є встановлення чітких критеріїв публічної відповідальності – обопільно, як за обмеження їх діяльності з боку органів державної влади, так й за зловживання правами з боку інститутів громадянського суспільства також. Це і буде справжнім «підвищенням ролі та відповідальності».

Останні законодавчо зазначені основні засади внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства – «*проведення регулярних консультацій з громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави*», «*проведення всеукраїнських та місцевих референдумів як ефективних форм народного волевиявлення, участі народу у прийнятті суспільно важливих рішень*» по суті є окремими формами взаємодії об'єднань громадян із органами державної влади та впливу на прийняття суспільно важливих рішень, які вже розглянуті вище.

Таким чином, наведений аналіз законодавчо визначені основні засади внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства дозволяє дійти висновку, що можуть бути піддані кримінально-правовій охороні і потребують цього такі об'єкти – утвердження громадянського суспільства та забезпечення належної діяльності інститутів громадянського суспільства. У свою чергу, утвердження громадянського суспільства та забезпечення належної діяльності його інститутів і виступають основами громадянського суспільства України, тобто об'єктивно сформованими правовими, організаційними та фактичними можливостями самостійної групової реалізації та захисту прав, свобод людини і громадянина. Установлення ж кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства є одночасним підвищенням і ролі і відповідальності інститутів громадянського суспільства.

Список літератури: 1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI // Відомості Верхов-

ної Ради України. – 2010 р. – № 40. – с. 1452. – Ст. 527. 2. Воропаєва В. Г. Розвиток демократії як глобального процесу / В. Г. Воропаєва // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 49. – С. 233-243. 3. Савін Є. Є. Утвердження громадянського суспільства як гарантія демократичного розвитку держави / Є.Є. Савін, О.Г. Лиска // Управління розвитком. – №10 (107). – 2011. – С. 61-62. 4. Тоффлер Элвин. Третья волна / пер. с англ. Бурмистрова Л.М., Татаринова К.Л., Бурмистров К. – М. : Издательство АСТ. – 2010. – 371 с. 5. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24.03.2012 р. № 212/2012 // Офіційний вісник Президента України від 19.04.2012 2012 р. – № 13. – С. 4. – Ст. 322. 6. Москалець Н.В. Досвід і проблеми реформування політичної системи в Україні на сучасному етапі / Н. В. Москалець // Державне управління: удосконалення та розвиток. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.-com.ua/?op=1&z=437 7. Усаченко Л.М. Конструктивістський підхід до дослідження взаємодії органів державної влади та неурядових організацій / Л.М. Усаченко // Вісник НУБіП України. – Вип. 191. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.-ua/portal/soc_gum/nvnau_du/2013_191/13ulm.pdf 8. Жилін Є. В. Організаційно-правові засади взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади в Україні / Є. В. Жилін. – автореф. дис. … канд. юрид. наук 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Дніпропетровськ. – 2012. – 18 с.

ЛЕЖНЄВА Т. М., *кандидат юридичних наук,*
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

РОЗВИТОК РАДЯНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДИСЦИПЛІНАРНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (1917–1940)

Встановлення радянської влади на теренах російської імперії, супутня їй перебудова державно-правової дійсності ознаменували новітній етап розвитку вітчизняного трудового права.

В грудні 1918 р. був прийнятий Кодекс законів про працю РРФСР [5] (далі – КЗпП РРФСР), що передбачав трудову повинність громадян з 16 років (ст. 1) і право на застосування праці

© Лежнєва Т. М., 2013